

Az ALA '99-es nagykonferenciája, avagy az évezredvég könyvtári kihívásai

Bevezetésül teljes szövegében idézem *A könyvtár: amerikai érték* című kiáltványt, amelyet az Amerikai Könyvtári Szövetség (ALA) idén tett közzé:

Amerikában a könyvtárak mindazon közösségek talpkövei, amelyeknek a szolgáltatásra hivatottak. Az amerikai könyvtárakban a könyvek, eszmék, források és információk szabad elérése az oktatás, a munkaszerzés, a szórakozás és az öngazgatás alapvető érdeke. A könyvtár jelenti minden nemzedéknek azt az örökséget, ami a múlt hagyatékát és a jövő ígérését nyújtja. Meggyőződésünk szerint a könyvtáraknak – avégett, hogy a 21. században szabadon mozdítsák elő és védjék a közösség javát – bizonyos alapelvek biztosítékára van szükségük. E cél érdekében ismeretlen hitet teszünk ama kötelezettségünk mellett, mely az általunk szolgált emberekhez fűz:

- *Védjük minden ember – nem csak felnőt, hanem gyermek- és serdülő ember – alkotmányos jogát, hogy a könyvtári forrásokat és szolgáltatásokat használja;*
- *Becsben tartjuk nemzetünk sokféleségét, és arra törekszünk, hogy ez a változatoság az általunk szolgált közösségnek nyújtott források és a szolgáltatások teljes színképében tükröződjék;*
- *Hangsúlyozzuk minden szülő és gyám felelősségét és jogát, hogy gyermekeiket a könyvtárba, annak forrásaiba és szolgáltatásába bevezessék;*
- *Kapcsolatot teremtünk az emberek és az eszmék között azzal, hogy mindenkinek segítséget adunk a könyvtári források közötti válogatáshoz és ahhoz, hogy e forrásokat az emberek jól kamatoztathassák;*
- *Védjük a könyvtári források használatában minden ember személyiségét és a könyvtárhasználat bizalmas jellegét;*
- *Védjük az egyénnel azt a jogát, hogy véleményt nyilvánítson a könyvtári forrásokról és a szolgáltatásokról;*
- *Ünnepeljük és őrizzük demokratikus társadalmunkat azáltal, hogy minden ember a nézetek, vélemények és elképzelések lehető legszélesebb skáláját ismerhesse meg, és így módja legyen egész életén át okulni – tájékozódni, olvasni, művelődni és kulturálisan gazdaggá tenni.*

A világ szüntelenül változik, ezek az alapelvek azonban túlmutatnak ezeken a változásokon, és egy dinamikus műszaki, társadalmi és politikai környezetben érvényesek maradnak. Az Egyesült Államok könyvtárai ezen elveket magukévé téve olyan jövőt támogatnak, amelyben a világ nagyra értékeli és védi a szólásszabadságot, becsben tartja a különbségeket éppúgy, mint az azonosságokat, és amely tiszteli az individuumot és annak meggyőződéseit – mindenkit a tényleges egyenlőséghez és szabadsághoz vezetve.

Az ALA 118. konferenciája (New Orleans, '99.06.24–30.)

Az amerikai könyvtáros szövetség igen ambicionálja, hogy éves nagytalálkozóira, pontosabban azok nemzetközi elő-konferenciáira sok-sok országból hívjon meg könyvtárosokat. Idén is ezt tették, ennek keretében jött a chicagói ALA-központtól meghívás e sorok írójának. Persze hazai támogatóimat (a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát, a Soros Alapítványt, az OSZK-t) illesse dícséret azért, hogy a június utolsó napjaiban zajló 'annual meeting' magyar vendége lehettem idén.

Az eseményre ebben az esztendőben a nevezetes déli államban, Louisianában, New Orleansban került sor. Bár a több mint 24 ezer regisztrált résztvevő egyikeként aligha lehet teljes átnézetem az enormis program minden részletéről, érzékeltetendő mégis az ülések, panel-viták, kerekasztalok, szakbizottsági megbeszélések és egyéb alkalmak sűrűjéből kialakuló 'konferencia-dzsungelt': az éves találkozó hivatalos programkiadványa több mint 300 oldalt tesz ki. Igaz, a remekül, több metszet szerint szerkesztett útmutatóban igen jól lehet tájékozódni. Minden résztvevő, hóna alatt e vastkos köteggel (s a nyakában lengő névtáblájával), napokig vonulhatott a hatalmas konferencia-központban, hogy épp ott legyen és azon vehessen részt, ami az ő érdeklődési, speciális szakmai területéhez tartozó témával foglalkozik. Persze az alkalom, a helyszín, a konferencia eleven dramaturgiája mégis módot ad arra, hogy az amerikai könyvtárosok szellemi, szakmai ambícióinak fő vonalait e rendezvény tükrében felvázoljam.

A fent idézett, idén tavasszal megjelentetett proklamációt azért is hoztam az élre, mert a dokumentum – „charta”-jellegén túl – rávilágít az ALA aktuális szellemiségére: a szakmai felelősséget élesen, intellektuális szerénykedés nélkül, lendületes aktivitással proklamálják. A 'könyvtárról, mint amerikai értékről' szóló szavak sokak számára szolgálhatnak mintának, kollégáink a tengeren túl azonban tovább is lépnek: ez a nyilatkozat szervesen részét képezi stratégiájuknak, illetőleg magába foglalja a könyvtáros-szervezet ezredvégi öt fő cselekvési mezőjébe sorolt irányvonalát.

Az amerikai kollégák kedvelik a jól megragadható, megjegyezhető jelszavakat, ha úgy tetszik 'szlogeneket'. (Olyanok ezek, mint egy nagy kötet főbb fejezetcímei; bár azon sem csodálkoznék, ha egyeseket egy egészen más társadalmi rendszer egykori 'ünnepi jelszavaira' is emlékeztetnének.) Könyvtárügyük, könyvtárpolitikájuk öt célköre, a szakmai fejlesztés és aktivitás vezérfonalai a 20. század végén a következők:

- Változatosság (az állományokban, a szolgáltatásokban, a tevékenység stílusában stb.);
- Az oktatás és a – régi szakszavunkkal – 'permanens művelődés';
- Mindenkinek egyenlő esély a könyvtári források elérhetőségéhez, hozzáférésehez;
- Szellemi szabadság (az információkban, a hozzáféréseben, a véleménynyilvánításban);
- Az olvasói kultúra ügye a 21. században.

A proklamáció szövegéből és ebből az akciótervből nem nehéz kihüvelyezni, hogy az ALA (remélhetően: egyszer s mindenkorra) a 18. század végén megfo-

galmazott szabad embereszmény kulcs-értékei mellett teszi le a voksot, hiszen a bevezetésként hozott nyilatkozat utolsó szavai a 'szabadság, egyenlőség, testvériség' hármasszavából kettőt szó szerint citálnak. A kiáltvány egésze pedig a társadalommal való szoros partnerség lelkületét tükrözi.

A szabadság és a korlátok

A konferencia vezér-jelszava idén ez volt: „Ünnepeljük az olvasás, a tanulás és a kapcsolat-teremtés szabadságát!”.

Nem véletlen tehát, hogy a több mint kétezer külföldi meghívottól is azt várták, hogy a szellemi szabadság globális perspektívájához szolgáltatassanak információt egy fél napot átívelő nagyszabású kerekasztal beszélgetésen. Mivel a konferencia egész anyaga Interneten elérhető, jómagam ennek a programnak csak a közel kétharmadát tudtam „élő adásban” venni – különösen lebilincselőek voltak a közép- és kelet-európai (bakui, szófiai) kollégák figyelemre méltó helyzet-elemzései a '90-es évek 'poszt-szovjet' könyvtári viszonyairól, de volt mit tanulni a remek taiwani előadásból és az ausztrál referátumból is.

Am a szabadság és a korlátok, a szolgáltatások sokszálú kapcsolatrendszerei és ezek limitjei igen sok vonatkozásban foglalkoztatják az amerikai szakembereket. Miután a nagyrendezvény idén a 21. századra felnőtté érő gyerekek könyvtárhasználatának problematikáját különösen előtérbe állította, a számunkra még elképzelhetetlen mértékben „internetesített” információ-fogyasztás és az ezzel kapcsolatos szennyeződés különösen élesen jött elő. Az ifjúság morális fenyegetettségével, a szűrést jelentő szoftverek ügyével különösen sokan foglalkoztak. Maga az amerikai kongresszus is tárgyalta a kérdést, és jól érzékelhető, hogy ebben az esetben a liberális társadalom önkorlátozásának felelősségéről van szó (ami némiképpen analóg a fegyvertartás és -használat körüli politikai-erkölcsi vitákkal). A gyerekeknek, a fiataloknak, különösen a hátrányos helyzetű rétegeknek nyújtott, a felnőtt (szülői, iskolai világgal partneri viszonyban tervezett) szolgáltatások roppant változatos lehetőségeit villantották fel a szekció-előadások, miközben a több tízezer négyzetméteres kiállítási térben egymást érték a gyermekkönyvek íróival, gyermekkönyv-illusztrátorokkal és -kiadókkal együtt szervezett bemutatók és találkozók.

Kiállítók és posztterezők

Az amerikai könyvtári világ: hatalmas piac. Érthető, hogy sok ezer kiállító cég jön el oda, ahol ennek a piacnak a kulcsszereplői ilyen népes számban jelennek meg. Számítógépes multinacionális cégek, kiadók, bútór- és bibliobusz-gyártó cégek mellett bámulatos az a technológiai invenció, amellyel az információs társadalom ipari szállítói jelentkeznek. Ha valaki nem céltudatosan, azaz nem lehetséges vevőként, hanem csak nézőként – mint valami könyvtárellátási 'mese-palotában' – bolyong e terekben, szinte beleszédül a kínálat bőségébe és változatosságába.

Ám ebben a kiállítási térben zajlottak azok a poszter-bemutatók is, ahol a magyar vendégnek is képviselni valója akadt: egy megszerkesztett kiállítási tábla (mondjuk: egy nagyméretű falíútság) formájában a magyar könyvtári törvényről és a hozzá kapcsolódó Országos Dokumentumellátási Rendszerről tájékozódhattak az ő asztalánál az érdeklődők. Mivel ezek a honi dolgok (melyekről – el lehet mondani – vezető amerikai szakemberek is odaadó figyelemmel kérdeztek) e lap olvasói előtt jól ismertek, legalább e poszter-bemutatók tematikájából had adjunk ízelítőt.

A „globális könyvtári gondolkodást” célzó poszter-bemutatók között – a magyar anyaggal egyidejűleg – egyebek között ilyen témák szerepeltek: „A bibliocentrum. Egy újfajta könyvtári együttműködési szolgáltatás” (Kanada), „A taiwani közkönyvtári számítógépes hálózat”, „Együttműködésen alapuló információ elérés” (Oroszország, Szentpétervár), „A Jamaica project: Információs alapkészségek a szinttartó fejlődéshez”, „Könyvtárak Svájcban: a kicsi – szép”.

Valami – New Orleansról

A Mississippitorkolatától nem messze fekvő, népességét tekintve kb. Budapest nagyságú város kített magáért, hogy méltó gazdája, vendéglátója legyen a könyvtárosok nagy találkozájának. Az olvasásról, a tanulásról, a kapcsolatokról szóló jelmondatot hirdető zászlók lengtek szerte a városközpontban – a konferenciának helyet adó hatalmas központ mellett a helyi World Trade Center és a nagy szállodák tanácskozó-termeiben is zajlottak a párhuzamos rendezvények. New Orleansban, ebben a francia gyarmati múlt örökségét és az egykori déli kultúra nemes rekvizitumait őrző vidám szellemű városban remek műgyűjtemé-

nyekkel ismerkedhettek meg a látogatók, a jazz szülőhazájaként pedig sok-sok utcai és zárttéri vidámságot kínált. Mivel ezek az éves találkozók nekik is 'vándorgyűlések', sok olyan amerikai kolléga volt, aki maga is első ízben járt ezen a szabad szellemet és a hagyománytiszteletet oly érdekesen ötvöző helyen.

* * *

Amiről keveset hallottam – mondhatni: árulkodó módon szinte semmit – az a pénz, a pénzforrások. Nem azért, mintha amott korlátlanul rendelkeznének vele, hanem mert (talán) nem illendő ez a téma. Ahogy a magánembernek, úgy az intézményeknek is 'magánügye', hogy a fenntartóktól és a szponzoroktól, alapítványtevőktől, támogatóktól miként szerzik meg. Az éves találkozón viszont sok szó esett a célszerű menedzsmentről, a hatékonyságról, az irányítási technikákról. Úgy tűnik előttem, hogy az amerikaiakban – s köztük a könyvtárosokban is – az idealizmus, vagyis a morális, szakmai alapelvek „csillagainak” megjelenése és a józan pragmatizmus jól megfér egymással. Megmondják az értékek, a fontos dolgok mibenlétét, és nekiállnak megkeresni a hozzájuk vezető ésszerű utakat.

Fogarassy Miklós

Író, ne írj!

Sajnáltnám, ha csalódást okoznék, a Könyvtárosok Egyesületétől én arra az előadásra kaptam felkérést, hogy „Az író és a könyvtár.” A kinyomtatott programfüzetben viszont az a cím szerepelt, hogy „Az írók helyzete ma.” A kettő nem egészen fedi egymást, de szívesen beszélek az írók helyzetéről – látom is, élem is –, már nem olyan mélységben, amilyent egy elmélyültebb elemzés, felkészülés eredményez.

Elmondhatom például, hogy írónak lenni a nyolcvanas években tűrhetően vonzó volt. Sokan választották az írói pályát, mert nagyobb szellemi szabadságot adott, mint a többi. Stílárís, esztétikai kérdésekbe durván – hangsúlyozom, durván – már ritkán szóltak bele, és ha az előírt, fontosabb játékszabályokat betartotta, publikálhatott, megjelent, amit írt. Ezáltal lettek az írók a rendszer megtűrt, egyúttal eltartott ellenzéke is. Meg lehetett élni belőle, legfeljebb kiadói, szerkesztői, újságírói állást vállaltak mellette.

Ma – pusztán azért, hogy elmondhassa valaki, mit gondol – nem lesz senki író. Ennek ellenére most is sok író van, a kiadott könyvek száma, az Írószövetségbe jelentkezők száma állandóan nő, nem csökken.

Feltételezem, az okok között ott van az is, hogy azok a tudati változások, amelyek az emberek sorsdöntő elhatározásait befolyásolják, hosszabb idő alatt zajlanak le. Ezért, talán, az írói, költői mesterség presztízse, a létezésre, sőt, a politikára gyakorolt hatása is olyasfélének tűnik az embereknek, mint volt – holt a változás már tíz éve elkezdődött. Azt sem lehet elhallgatni, hogy az írók egzisztenciális helyzete nagyon megváltozott. Nem túlzok, ha azt mondom, hogy

az írók hetven-nyolcvan százaléka a megjelent könyvéért jelképes honoráriumot kap vagy egyáltalán nem kap semmit. Mégis inkább ezt választja – ha a kiadó ilyen áron megjelenteti a könyvét –, sőt, a kiadás költségét is, szponzorok segítségével, magára vállalja, ha tudja.

Tehát ha az író szerepét, mai helyzetét nézzük, átmeneti állapotot tapasztalunk. Mindenkinél át kell gondolnia írói létezését, az írói mesterséget – ám nemcsak a hazai politikai változások miatt, hanem az ezredvég technikai változásai, a digitális kultúra megjelenése miatt is. Egyben nem kételkedem, hogy a nagy írói alkotások a világ alakulása, jövője szempontjából ezután is éppen olyan fontosak lesznek, mint a tudományos, a gazdasági és a technikai felfedezések, hogy a huszonegyedik század Háború és békéje – a magyar irodalomból szándékosan hadd ne mondjak példát – ugyanolyan nélkülözhetetlen vagy korszakfordító lesz, mint a rákellenes gyógyszer, a bárhol fogható tévé-adások vagy a környezetkímélő közlekedés.

Az író és a könyvtár

Az írónak – élete különféle szakaszaiban – nagy fontosságú lehet a munkájában a könyvtár. Sokféle okból. Egy könyvtár nemcsak jelképesen, valóságosan is felette van a városi élet zűrzavarának és zajának – a „totális valóságnak”. Nem a piac, a kocsmák, a bevásárló központok, a sportcsarnokok, a pályaudvarok állandóan változó képét tárja elénk, hanem az emberi gondolkodás sok évszázados dokumentumait. Van, akinek rejtekhelye a könyvtár, olvasó- és írószobája, tájékozási pontja, biztos menedéke, ahol nemcsak a határidőre megrendelt írásokat lehet elkészíteni, hanem ahol – szerencsés esetben – a nem tervezett és ajánlékba kapott gondolatok is megszülehetnek. Talán azért, mert az olvasótermek, a kutatószobák aurája védeltséget ad, a termékeny csend, a függetlenség, az idő más léptéke védőburokként veszi körül az ott lévőket.

Hadd hivatkozzam Máraira – majd később is, még egyszer –, aki emigráns életében a washingtoni, New York-i könyvtárakat tekintette második otthonának. »Ezek a két-három órák a New York-i könyvtárak valamelyikében, estefelé, pótolják azt, ami száz év előtt a társas élet volt. Ahogy a klubban az esti látogató keres egy karosszéket, hogy tereferéljen egy másik klubtaggal, úgy „beszélget” a látogató, estefelé a New York-i könyvtárban, találomra, valamelyik alkalmi vitapartnerrel, Saint-Simonnal, Nietzschevel, vagy Simenonnal... Ez nem olvasás, hanem társalgás.«

Hogy saját érveimet is elmondjam: nekem vagy tíz éve az Országgyűlési Könyvtár a dolgozó-helyem és rejtekhelyem. Önök biztosan jártak már ott, mégis, hadd mondjam el, hogy a Dunára néző két kutatószobája, hosszú olvasóterme a fával borított mennyezettel, lépcsői, csillárai, faragott karzata, bútorai a főváros egyik legszebb hagyományos könyvtárává teszik. Az asztalok, a lámpák, a könyvszállító liftek, a számítógépek, amivel a könyvtár dolgozói segítenek megkeresni a könyveket, mind-mind arra szolgálnak, hogy a könyvtár műhely legyen, ahol a szellemi táplálékot az emberek megemésztik. Hogy ez a politikával, közélettel, kultúrával átszőtt háttér-világ segítsen megszületni olyan gondolatokat, amelyek értelmezik és remélhetőleg jó irányban mozgatják a világot. Segítsen olyan mű-

veket létre hozni, mint a Gondolatok a könyvtárban, mint Borghes esszéi, Joyce Ulyssese, Thomas Mann József és testvérei c. regénye eredeti műveket ugyanúgy, mint tanulmányokat, kritikákat.

Másként milyen az Országgyűlési Könyvtár? Előképe – feltehetően ennek is – , mint a múlt században sok más kányvtáré, a kaszinók olvasó szobái voltak, ahova szakkönyveket és irodalmat vásároltak. Az 1832–36-os országgyűlés alatt Pulszky Ferenc és Lovassy László joghallgató, hozta létre az ún. „Társalkodási Egyesület”-et, ennek már saját könyvtára volt többek között betiltott politikai művekkel. Alapszabálya szerkesztésében részt vettek Deák Ferenc, Kölcsey Ferenc és Wesselényi Miklós – de ez csak előkép volt. Még 1848-ban sincs valójában önálló kányvtár, s bár 1848 júliusában Szemere belügyminiszter könyv-és alirattárnokot nevez ki az „intézmény” élére, ténylegesen csak 66–67–68-ban jött létre.

Az alsóház könyvtárát a Bródy Sándor utcában, az Ybl Miklós által tervezett épületben helyezték el – tudjuk, eredetileg tíz évig akarták itt tartani az országgyűléseket, évtizedek lettek belőle. S mert se a képviselőház nem fért el, se a könyvtár, a könyveket átvitték a Nemzeti Múzeumba, s amikor Gicz Ignác képviselő hagyatékát megörökölte a könyvtár, ez is szűk lett. A több mint hétezer kötetet visszavitték a Sándor utcai régi képviselőházba, és társalgóban, étteremben, elnöki szobában, mindenütt könyvek voltak. 1902-ben kezdődött el a költözés a Steindl által tervezett, Duna-parti Országházba, és elfoglalta mai helyét, a kupola alatt, a középső szárny földszinti, félemeleti részén. Feladata változatlanul az országgyűlés sokoldalú információs ellátása lett, és jogi, politikai, történelmi szakirodalom mellett az irodalmi, nyelvtudományi, földrajzi, néprajzi stb., tájékoztatás.

///

Hogy magyarázatot adjak a címre, „Író, ne írj!”, hadd idézzem Vörösmartyt.

*„Miért e lom? Hogy, mint juh a gyepen,
Legeljünk rajta? Léha tudománytól
Zabáltan elhenyéljük a napot?
Irtózatoss hazudság mindenütt!”*

Valóban, mennyi hazugság található a könyvtárakban! Keresnünk se kell, töménytelen sok hazugságra akadunk. Kártékony prófétai küldetéstudatra – lásd: Szamuely Tibor: Válogatott cikkek és beszédek –, ál-igazságokra, fél-igazságokra, történelem-hamisításra.

„Író, ne írj!” – kiált föl Szerb Antal mondatával, önkéntelenül, a megszedült olvasó. Mindenekelőtt ne hazudj. Ne lopj. Ne mondd el újra, amit mások már elmondtak. Ne másolj ki oldalakat a lexikonokból, a Tények Könyvéből, az Aforizmák Könyvéből, a Szemlékből, a Bibliográfiákból, az Illemtan Kódexekből.

Jön az ambiciózus fiatal kutató, a doktorandusz vagy írójelölt, lehozhat hat könyvet, tizenhat folyóirat-évfolyamot, és megírja saját dolgozatát, memoárját.

Mennyi könyvet bír még el a föld? Nem fogja megbénítani az emberi agyat ez a tömör betű, a tudás vagy vélt tudás? Amikor az írást „feltalálták”, számí-

tottak erre? Hogy a világ legnagyobb könyvtára, a British Múzeumé vagy a washingtoni Library of Congress, több mint kétmillió könyvben őrzik a dokumentumokat, a múltat, a föld és az emberiség előéletét?

Ha egy nemzetközi könyvvásár, könyvkiállítás termeibe bejutunk, és megnézzük a világ különböző részeiről érkezett könyvutcákat vagy hazai könyvünne-pünk, az idei hetvenedik könyvhét ajánlatát végignézzük, lehet, hogy szédüléshez hasonló érzés fog el bennünket? S azt kérdezzük: nem tévesztettünk irányt? Vagy arányt?

„Író, ne írj!” Szerb Antal egyik írásának a címe a „Gondolatok a könyvtárban” kötetből. Arról szól ez a kötetzáró írás: felejtsd el a kor jelszavát, hogy az író is mesterember. Felejtsd el, hogy olyan korban élsz, amikor téged is magával ragad a termelés féktelen tempója, és te is árut akarsz dobni a piacra, minél többet, minél gyakrabban. Rossz látni, írja Szerb Antal, hogy az írók újra és újra elmondják azt, amit már elmondtak, mert iszonyodnak a hallgatástól.

Amikor belépünk egy hatalmas és szép könyvtárba, megeshet, hogy úgy ére-zük, a Gutenberg galaxis sok könyve úgy nő fölénk és úgy nehezedik ránk, mintha nekünk kellene a hátunkon tartani valamennyit. De egyúttal az is eszünkbe jut-hat, hogy egy Vörösmarty-vers súlya annyi, mint egyetlen papírlapé, miért ne bírnanék el azt a három grammot? Épp azét a költőt, aki a magyar költészet legmerészebb elképzeléseit is megvalósította?

Író, ne írj, ha csak azért írsz, mert a semmittevéstől való félelem hajt a munká-ra. Vágj fát. Kaszáld le a parlagfüvet. Áruj újságot. Égess gazt. Gyűlöld a betűt, szeresd a betűt, de csak akkor írj, ha olyat akarsz elmondani, amit még nem mondtál el. Más se.

Megint Máraira hivatkozom. Amikor Márai 1947-ben megértette, hogy nem tud itt élni, el kell mennie, mert nem akar egy kommunista ország polgára lenni, majdnem egy évig készült a távozásra. „Nem akartam úgy elmenni” – írta –, „hogy ne vigyek magammal valamit a hosszú útra. De ez nem volt egyszerű, mert nem tudtam, mi az a valami... Magyar írók könyveit olvastam. Nem az ismert, becsült és szeretett klasszikusokat... hanem a kevésbé híres, részben már elfeledett írók-nak és költőknek írásait, akik elkallódtak az elüzetliesedett, divatos és kivilági-tott nevek után kullogó versenyben... Ezek az elfeledett, sikertelen, kitűnő írók gazdag útravalót adtak. Az ő műveiken át igazibban láttam, mit veszítetek, ha el-megyek innét... Ezt akartam magammal vinni.”

A búcsú utolsó aktusa végül is így zajlott: Márai fölmege az Akadémiai könyv-tárba, majd az Akadémia főtitkárához, aki a fiókjából előkeresi és megmutatja neki Arany kéziratait. – Egy ceruzával írt, sokat javított kéziratot: a Toldi sze-relmét. – Tartozott hozzá egy vastag füzet, kortörténeti jegyzetekkel, öltözékek-ről, jogszokásokról. Arany ekkor már nem tudott olvasni, látása megromlott, felesége és fia olvasott fel neki, de írni vakon is tudott, a Toldi szerelme minden sorát saját kezével írta.

Fogadjuk el ezt a képet, ezt a jelenetet érvként, tömondatos állításként: ennyi az irodalom ereje.

Vathy Zsuzsa

Elhangzott az MKE XXII. Vándorgyűlésén, Pápán.

Az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciójáról

Jubileumi évfordulóhoz érkezett a Műszaki Könyvtáros Szekció. Jövőre, majdnem az ezredfordulón, 2000. december 18-án lesz 30 éve annak, hogy Vajda Erik (elnök), Hartai Magda és Kovács Dezső (titkárok) vezetésével megalakult az MKE második, ezen elnevezésű szekciója. Nevünket a tagság egyetértésével azóta is őrizzük, pedig a műszaki könyvtárosok, illetve a műszaki könyvtári területen dolgozó könyvtárosok és egyéb szakemberek mellett utóbb csatlakoztak hozzánk a mezőgazdaságiak, akik később önállósodtak, majd az orvosi könyvtárosok, akiknek önálló csoportja van a szekción belül. Ebből a jubiláris alkalmából kezdtem el múltunkkal, történetünkkel foglalkozni, és viszonylag rövid idő alatt egy kisebb dolgozat állt össze, amit kiegészítettem a majd harminc évet felölelő eseménynaptárral. Ezt a dolgozatot az azóta fellelt dokumentumokkal, mások írásaival és az utóbbi eseményekkel szeretném, szeretnénk felfrissíteni, s lehetőség szerint jövőre megjelentetni.

Természetesen ez csak a kezdete a tervezett megemlékezésnek, 2000-ben (mindig döbbenettel veszem tudomásul, hogy ez a misztikus évszám létezik) több alkalommal, a nagyobb szakterületeket figyelembe véve kívánjuk a történeteket feleleveníteni, majd egy záró emléküléssel, szakmai rendezvénnyel szeretnénk összegezni ezt a 30 évet. Az sem titok, hogy Vajda Erik alapító tag, a szakkönyvtárügy meghatározó alakja, szintén jubilál jövőre, és szekciónk az ő 70. születésnapja alkalmából egy országos szakmai nap megrendezését kezdeményezte.

A jubileumok mellett a tavalyi vezetőségváltás is hozzájárult ahhoz, hogy áttekintsük múltunkat, szabályosan összegezzük tapasztalatainkat, és az ilyen kellemes napi feladatok mellett foglalkozunk a legfontosabb kérdéssel – szekciónk jövőjével is. Az alábbiakban ezekből a tapasztalatokból és a felmerült kérdésekből, válaszokból vázolok fel néhányat.

Vezetőségi tagként, immár kilencedik éve, azt tapasztalom, hogy sem elődeink, sem mi nem tudtunk kellő időt, energiát fordítani a szervezet (belső) működésének rendszeres áttekintésére, a benne rejlő lehetőségek, funkciók jobb kihasználására, hatékonyabb működtetésére. Az alapvető szándékok s az ebből adódó feladatok (szinte) nem változtak – tájékoztatás a könyvtár- és tájékoztatásügy és -politika aktuális trendjeiről, szakmai érdekképviselet, folyamatos képzés és továbbképzés, együttműködés más szervezetekkel stb. –, de jelentősen megváltozott és változóban van a társadalmi-politikai, gazdasági környezet, változott a szakma összetétele mind intézményi, mind pedig személyi szinten, sokszorosára emelkedett a szakmai szervezetek száma, hogy csak a jelentősebbeket mondjam azon indokok közül, amelyek befolyásolják szervezetünk működését.

Mindezen változások kezelése, menedzselése nem könnyű feladat. Az egyszerű túlélés, fennmaradás is feltételez valamilyen tevékenységet a szervezet, illetve a vezetés részéről, míg a hatékony, jó működéshez egyenesen szükséges a szervezeti munka stabilitása, rugalmassága, koordináltsága még olyan esetekben is, amikor viszonylag laza szerkezetű szervezetről van szó, mint a miénk.

Egy civil szervezet, így a szekció működését is az általa képviselt ügy társadalmi hasznossága, a kis vagy nagyobb közösségi célok érdekében kifejtett tevékenysége minősíti. Ezért minden szervezet számára célszerű időnként megvizsgálni, hogyan felel meg a vállalt feladatkörnek, milyen fokon, milyen hatékonysággal képviseli közösségének érdekeit.

Valahányszor áttekintettük a szervezet munkáját, mindeddig természetesen a szakmai kérdések domináltak, akár a múltra vonatkozó összegzésekben, akár a jövőre vonatkozó munkatervek összeállításában, a haladás irányának meghatározásában. Nem vagy alig fordítottunk figyelmet a szervezet „belső” működésére, a tagság összetételének alakulására, nem vontunk le lényegi következtetéseket a rendezvények tartalmi változásaiból, a tárgyalt kérdések és a látogatottság összefüggéseiből stb.

Fontos dolognak tekintjük az informáltságot, az együttműködést más szervezetekkel, ma ugyanis szinte nyomon követhetetlen s ezáltal kezelhetetlen a könyvtári rendezvények, programok, a tárgyalt könyvtárügyi, könyvtár-politikai kérdések sokasága, nincs kellően átgondolt tájékoztatási rendszerünk, de sajnos a szakmának sincs. Vannak próbálkozások, kezdeményezések, de a közös rendezvénytár nagyon hiányzik.

A Műszaki Könyvtáros Szekció az ún. speciális könyvtárak, szakkönyvtárak, tudományos könyvtárak, illetve az e könyvtárakban dolgozó könyvtárosok szakmai és gazdaságpolitikai érdekeit képviseli. Korábban ezt valamivel hangsúlyosabban és indokoltabban tette. Jelenlegi tagságunk nagyobb hányada országos intézményekben, valamint a felsőoktatásban dolgozik, kisebb hányada a régebbi terminológiával élve a műszaki-termelési területeken, a valamikori ún. műszaki könyvtárakban. A szekció kapcsolata tehát továbbra is szoros a műszaki-tudományos élettel, az ipar különféle ágazataival és kisebb mértékben a vállalkozások jelenlegi körével is. Fontos tehát számunkra minden bennünket érintő, ún. műszaki szekciós stratégia éppúgy, mint a hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztési terve. Részvételünk közvetve és közvetlenül a gazdasági, a műszaki-tudományos életben, valamint a különféle, így a könyvtári stratégiák, a kutatási-fejlesztési irányok kidolgozásában és megvalósításukban igen fontos számunkra. Ez jelenti tevékenységünk, hasznosíthatóságunk, „civil” szerveződésünk működési területét, a jól képzett szakemberek egy csoportjának elkötelezett, felelősségteljes munkálkodását, a „köz, a közjó” érdekében. Egy olyan civil szervezet, mint a miénk is, oda-vissza hat, elsősorban rendezvényeinken, szakmai programjainkon keresztül.

Az intézményi támogatottság rendkívül fontos szerepet játszott és játszik a szekció életében még a jelenlegi megváltozott körülmények között is, amikor minimálisra csökkent az intézményi közvetlen támogatás lehetősége. (Nevetségesnek tűnik, de a fejkvótás munkahelyi telefonálási rendszerben, a maximált kártyás másolási lehetőségekkel, a korlátozott egyéb működési költségek között még az egyszerű napi munkakapcsolat tartása is nehéz, nem beszélve arról, hogy civil szervezet tagjának lenni magánügy, melyet szakmai érdekei miatt vagy támogat a fenntartó, vagy nem. Ezzel is szembe kellett és a további szigorodásokkal is szembe kell néznünk.) Szekciónk legnagyobb támogatója az OMIKK maradt, kapcsolatunk töretlen.

A megalakulástól kezdve a szekció taglétszáma folyamatosan nőtt, a szakmai közélet fóruma, a szakmai „műhely” vonzotta az érdeklődőket. Ugyanakkor a beszámolókból és levelezésekből az derült ki, hogy a nem-fizetők létszáma elérte a mindenkori tagság felét. A dokumentált levelezés nagy részének tárgya a tagdíjfizetéssel kapcsolatos. Ezen a téren is rendet kellett tennünk, már amennyire lehet. A szervezet mint gazdálkodó egység, mint önálló jogi személy, olyan nyilvántartás vezetésére és olyan gazdálkodási rend vezetésére köteles, amely (büntetés terhe mellett) megköveteli a szigorú számbavételt. Ezért a szekció, a korábbi, tulajdonképpen toleráns magatartást félretéve, fokozatosan megszüntetette mindazok tagságát, aki nem fizettek tagdíjat. Így meredeken visszaesett a regisztrált tagok száma (természetesen ehhez hozzájárult még a számtalan könyvtár megszűnése is), ugyanakkor többek között ennek köszönhetően is, bármily furcsának tűnik, nőtt a rendezvények látogatottsága. Úgy látszik, a tagság vállalása „tudatossá” lett, és ez fontos lépés a szervezet életében.

Elődeink 1978-ban elkészítették a szekció a tagjainak főhatóságok, ill. szakterületek szerinti megoszlását. E lista számunkra azt tükrözi, hogy a szekció tagjain keresztül mennyire volt jelen a műszaki-termelési, illetve egyéb ágazatokban, intézményekben.

Fontosabb adatok a tagság megoszlásáról:

OMKDK	55 fő
építőipar	32 fő
kohó- és gépipar	76 fő
könnyűipar	26 fő
közlekedés	13 fő
mezőgazdaság, élelmiszeripar	53 fő
nehézipar	38 fő
orvos-egészségügy	13 fő
egyetemek és főiskolák munkatársai	71 fő
Magyar Tudományos Akadémia in- tézmenyei	16 fő
nyugdíjas	11 fő
Összesen	404 fő

Egy mostani összesítés szerint a tagság összetétele a következőképp alakult az 1998 folyamán kiküldött tagnyilvántartó lapok alapján. (263 első helyen regisztrált egyéni tagunkból 192 küldte vissza az értékelés alapjául szolgáló időpontig a lapokat.)

Nem szerint:	
nő	168 fő
férfi	24 fő
Kor szerint:	
30 év alatti	10 fő
30–60 év közötti	137 fő
60 év fölötti	45 fő

Lakhely szerint:	
budapesti	162 fő
vidéki	30 fő
Végzettség szerint:	
könyvtári szakirányú egyetem	83 fő
főiskola	72 fő
egyéb egyetem	9 fő
egyéb főiskola	2 fő
középfokú könyvtáros	27 fő
Nyelvvizsgálóval rendelkező	105 fő
Foglalkoztatás szerint:	
vezető beosztású	52 fő
egyéb munkakörben	71 fő
nyugdíjas	55 fő
nincs munkahelye	2 fő
nem közölt adatot	12 fő
Intézmény szerint:	
egyetem, főiskola	34 fő
eü. terület, kórház	14 fő
vállalat	26 fő
országos intézmény (az esetleges el- térést a főállásban dolgozó nyug- díjas kollégák adják)	73 fő
A tagság időtartama szerint:	
0–5 év között	43 fő
6–10 között	24 fő
11–15 között	2 fő
16–20 között	8 fő
21–25 között	37 fő
26–30 között	38 fő
30 fölött	19 fő
nem válaszolt	21 fő

Ezek a számok beszédesek, de elsősorban azt mutatják, hol kell lépnünk a tagépítés terén.

Az 1990 decemberében megválasztott, új összetételű vezetőség egy társadalmilag, politikailag, gazdaságilag megváltozott Magyarországgal „találta magát szemben”, amikor szétetek a korábbi hálózatot alkotó struktúrák, és új formációk, új szervezetek jöttek létre mind a gazdaság színterein, mind pedig a társadalmi szerveződésekben. Ez a megbomlott világ azóta rendeződött, lassan ismét kialakul egy áttekinthető műszaki–gazdasági, ipari struktúra, ahol könyvtárosok, vállalati információs szervezők, információs menedzserek dolgoznak, akik most még hiányoznak körünkől, illetve csak igen kis mértékben vannak képviselve. Hiányuk kétszeres hiány, úgy érezzük nekik segítségre, nekünk pedig információkra van szükségünk ahhoz, hogy valóban képviselhessük a műszaki könyvtárügyet. Ilyen kevésbé képviselt terület még a pénzintézetekben, biztosítóknál, fegyveres testületeknél, különféle szakmai hatósági szervezeteknél dolgozók kö-

re, ahonnan szintén nagyon kevés információval bírunk, viszont tudjuk, hogy működnek könyvtárak, dokumentumtárak, információgyűjtő- és szolgáltató helyek. Ezen a téren feltétlenül lépni szeretnénk együttműködve szakmai intézményekkel és szervezetekkel.

A szekció az elmúlt években egyébként folytatta szakmai tájékoztatási tevékenységét a hazai és a nemzetközi könyvtárfejlesztési kérdések tárgyában, különösen két területen: a könyvtári menedzsment és a számítógépek, számítógépes rendszerek könyvtári alkalmazása területén. Miután a könyvtári szolgáltatások fejlesztése immár sok esetben külső, tehát nem „könyvtári” cégek szolgáltatásain, tevékenységén alapszik, megnőtt az ún. cégbemutatók száma, amelyek szolgáltatásaik felvezetésével színesítik a szakmai rendezvények sorát.

A szakma új kihívásainak megfelelően számítógép-, online- és Internet-használati tanfolyamokat indítottunk. A gazdasági nehézségek, valamint az átalakuló vagy éppenséggel vidéki intézmények megszűnése miatt (pl. a műszaki jelleg megszűnése egyes képző intézményekben) nem vidéki rendezvényeket, hanem külföldi szakmai tanulmányutakat szervezünk, ahol egy út közösségében találkozik a szakma, és ismerkedik meg más országok könyvtári, tájékoztatási gyakorlatával. Igen népszerűek ezek az általában évente kétszer megszervezésre kerülő szakmai utak (orvosi illetve tudományos-szakkönyvtári terület), és igen fontosak a könyvtárakban dolgozó munkatársak szakmai-erkölcsi önértékelésének helyes és egyben „európai” szemléletű kialakításában. Nő a külföldi konferenciákra, tanfolyamokra utazók száma, a szekció lehetőségei szerint támogatja a részvételt.

Rendszeres a könyvszakma legnagyobb rendezvényébe való bekapcsolódásunk, amely a második legnagyobb éves könyvtári rendezvényre nőtte ki magát. A Könyvtáros Klub és az egyéb könyvtári rendezvények, szakmai programok elindítása a tavaszi könyvfesztiválokra a szekció két vezetőjének köszönhető, s ma már a fesztivál kiemelt és leglátogatottabb eseményeinek számítanak.

Jelentősen 1989 után változott meg az érdekképviseleti lehetőség, illetve nőtt azon non-profit szervezetek száma, amelyek kulturális tevékenységgel, illetve szakmai, gazdasági érdekvédelemmel foglalkoznak. 1994-ben mintegy 26.000 egyesület (alapítványokkal együtt mintegy 40.000 szervezet, kb. 7 millió taggal¹) működött az országban, ebből (alapítványok nélkül) 1700 a kultúra és 5155 a szakmai, gazdasági érdekvédelem területén.

Ez nemcsak azt jelenti, hogy bárki kedve és érdeklődése szerint tagja lehet a legkülönbözőbb szervezeteknek, hanem azt is, hogy majdnem ennyi, kvázi-konkurrens szervezettel találja együtt magát a pályázatok, illetve állami támogatások pénzeiből részesülni akaró szervezet. De ha csak a Könyvtárosok Zsebkönyvének² adataiból indulok ki, akkor is több mint száz azon szervezeteknek (egyesület, szövetség, társulás, kamara stb.) száma, amelyek valamilyen fokon „érintettek” a könyvtári, tájékoztatási területen.

1 *Non-profit szervezetek Magyarországon. 1994. Bp.: KSH, 1996. 100 p.*

2 *Könyvtárosok Zsebkönyve: közhasznú adattár. Bp.: OSZK-KMK, 1995. 440 p.*

A non-profit szektor bevételeinek forrás szerinti megoszlását mutatja a következő táblázat (i.m. 6. 26–27 p.). A táblázatból az látszik, hogy a hazai non-profit szférának keményen kell dolgoznia akkor, ha eredményesen és hatékonyan kívánja működtetni szervezeteit. Az állami támogatás a fejlett országokban majdnem a duplája a miénknek.

A szektoron belül az egyesületek bevétele 1994-ben az alábbi forrásból származott:

Bevételi forrás	Arány
Állami támogatás	17,2 %
Magántámogatás	15,0
Alaptevékenység bevétele	31,6
Gazdálkodási tevékenység	30,0
Egyéb bevétel	6,2

A non-profit szervezeteknek tehát mindenképp változtatniuk kell módszereiken, ha hatékonyabbá akarják tenni működésüket, de hogy milyen eszközöket választanak ehhez, az nagy mértékben függ a szervezet működési területétől, a képviselt társadalmi, szakmai céltól, a tagok szervezettségétől, érdekeltiségétől.

Az egyesületek taglétszámának alakulása az 1962 és 1994 közötti adatokat vizsgálva azt mutatja, hogy 1982-ben volt a csúcs, ekkor az egy egyesületre eső tagok száma 351 fő volt, amely azóta folyamatosan csökkent. (forrás: i.m. 6. 45 p.)

Érdekes még a non-profit szervezeteknek befizetett egyéni tagdíjak és lakossági támogatások egy főre jutó összege Budapesten 3344,- Ft, vidéken megyénként 177–596,- Ft között váltakozik, ami talán az átlagkereseti arányokra is utal.

A szekció vezetősége folyamatosan figyelemmel kíséri a társadalmi, gazdasági környezeti, valamint az egyesületi változásokat és más szakmai szervezetek tevékenységét. Tagjai közül többen tagjai, vezetői más szervezeteknek is. A szekciónak érdeke, hogy együttműködjön ezekkel a szervezetekkel, de ugyanakkor törekednie kell arra, hogy önálló szervezetként megfelelő programot adjon tagjainak, és megfelelő szinten és módon képviselje érdekeiket, illetve olyan szakmai tevékenységet folytasson, amely legjobban tükrözi érdekeit.

A szekció „alapfeladatainak”, tehát a szakmai programoknak, a szakmai kérdéseknek lehetőség szerinti megválaszolásával, előadások, vitafórumok szervezésével, teljesítésével egyidejűleg koncepcióként vállalja, hogy

- növeli tevékenységét a szponzorok és támogatók körének bővítésére;
- állandóan figyelemmel kíséri és megpályázza az elérhető pályázati lehetőségeket;
- nagyobb nyilvánosságot ad elért eredményeinek, a szekcióban zajló eseményeknek;
- a tagság összetételének megfelelően még inkább több szintűvé teszi programjait, és ebben is együttműködik más szervezetekkel;
- tanulmányokat készít és készíttet, vizsgálatot kezdeményez a szakkönyvtárak tevékenységének megismerése céljából;

- programot dolgoz ki a szakkönyvtárosok továbbképzése tárgyában;
- törekszik a fiatalabb generáció beszerzésére, az „utánpótlás” kinevelésére;
- kezdeményezi a szakkönyvtárakra vonatkozó könyvtári kutatások indítását;
- felújítja kapcsolatait a regionális együttműködések érdekében a különféle könyvtárakkal, lehetőség szerint részt vesz az OMIKK regionális programjában, segít a vidéki vállalati s egyéb szervezeti könyvtárak elérésében;
- lehetőség szerint vállalja egy felmérés elkészítését a működő helyi szakkönyvtárak és egyéb szakkönyvtárak országos nyilvántartása érdekében;
- megpróbál visszatérni a rendszeres rendezvényi naphoz, hogy a különféle könyvtári rendezvények ne üssék egymást;
- kezdeményezi más típusú egyesületi nyilvántartás bevezetését.

Mіндеzek érdekében a vezetőség

- rendszeresen ülésezik;
- hatékonyabbá teszi saját munkáját a feladatkörök pontos meghatározásával és betartásával;
- rendszeresen kapcsolatot tart az elnökséggel, a titkársággal, az OMIKK-kal;
- rendezzi irattárát, és megoldja ennek kezelését.

*

A szekció működésének ezek az egyáltalán nem látványos részei, melyeknek folyamatosan, összehangoltan kell zajlaniuk ahhoz, hogy a vázolt célok fokozatosan megvalósuljanak.

Lehetne még bővebben taglalni és többféle megközelítésben vizsgálni a szekció működését, árnyaltabban vagy „tudományosabban” megfogalmazni mindazokat a problémákat, melyeket egy non-profit működésű szakmai szervezet mint a civil társadalom működési színtere vet föl, de ez már másfajta vizsgálódás tárgya. Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy folyamatosan működő, alapvető vállalt feladatait elég jó szinten ellátó szervezet a miénk, a képviselt területhez képest viszonylag szűk mozgástérrel, valamelyest csökkent szakmai súllyal. Ennek változtatásán folyamatosan dolgozni kell.

Balogh Margit